

Szellemi Valóságépítés

Mélytudatok közvetlen kölcsönhatása: a társas hatás

Pszichózis-járványok

Farkaslaki Hints Elek dr. "A középkori orvostudomány" c. könyvében első pillantásra szinte érthetetlennek tűnő jelenségről ír. "A pszichózis-járványokkal a túlvilágban való hit, a démon- és szellemidézések idején, csak a középkorban találkozunk. Legtöbb holland és német területen kezdődött és táncdüh vagy táncőrület neve alatt ismeretes. Az első járványt 1021-ben írták le, amikor a kolbigi kolostor templomában tizenkét paraszt táncdal és lármával zavarta meg az Istentiszteletet, később mind többen csatlakoztak hozzájuk s a tömeg egy éven át szakadatlanul táncolt, ordított és „csak két püspök imája szabadította meg őket. 1212-ben, főleg fiatalok, de idősebbek is városról-városra táncolva, ugrálva, vándoroltak. Utrechtben a Rajna hídján 1278-ban addig táncolt több mint 200 férfi és nő, amíg a híd összedőlt és mindnyájan a habokban pusztultak el. 1375-ben ez a különös betegség egész Németországban elterjedt. A szektaszerű társaság Aachenből indult el a Rajna és a Mosel vidékére, majd onnan Németország egyéb területeire. Útközben sokan csatlakoztak hozzájuk. A tömeg mindenütt kiabált, táncolt. Közülük számosan addig folytatták ezt a táncőrületet, amíg összeestek. Ha templomba mentek, ott is folytatták a táncot. Kölnben 500 beteget, Mainzban 1100 beteget számláltak meg, akik közül inkább az alacsonyabb néposztály tagjai szerepeltek. Napirenden voltak a tivornyák, a nők közül sokan teherbe estek, végül is a kifejlődött szemérmetlen erkölcstelenség adott okot a hatóságoknak, hogy a táncőrösök ellen a legnagyobb szigorral lépjenek fel. 1418-ban újabb járvány indult ki Strasbourgból. A tánckórtól megszállottaknál a betegség nevetéssel kezdődött, amihez vitustánc csatlakozott, majd gyors ugrálás és tánc következett. "

Csoportok pszichikus eredetű betegségei

Bartholomew (1994) nemrég áttekintő cikket jelentetett meg az emberek nagy csoportjaiban pszichikai okok miatt kitörő betegségekről, ebben 276 e témából megjelent tanulmányra hivatkozik. A csoportok pszichikus betegségei elnevezést azért tartja megfelelőbbnek, mint a tömeghisztériát vagy járványos hisztériát, mert legtöbbször a csoport szerepe nagyobb mint az egyéni pszichológiai tényezőké. A tömeges "betegség"-et, ha pszichoszomatikus, tipikusan abnormálisnak minősítik a kutatók. Az egyének pszichoszomatikus (lelki eredetű testi betegség) megbetegedései nyilván ugyanígy abnormálisnak minősülnek végső soron, hiszen kivezetnek a materialista, nyugati orvostudomány kereteiből. Meg kell mondani, hogy valóban, amíg az egyének pszichoszomatikus megbetegedéseinél a pszichikus ok léte könnyen kétségbevonható, ugyanez a tömegesen jelentkező lelki jelenségeknél, melyek ráadásul szemmel láthatóan ragályosan terjednek át egyik személyről a másikra minden látható anyagi szubsztancia közvetítése nélkül, bizonyára jóval zavaróbb a materialista orvostudomány számára. Az ilyen csoportbetegséget mint hasonló tünetek kollektív felléptét határozza meg, s akkor pszichológiai alapú, ha nincs elégséges fizikai (pl. mérgezés) alapja. A leggyakoribb tünetek : felgyorsult légzés, izgatottság, nevetés, sikítozás, kiabálás, rángatózás, égő szemek, futás, ugrálás, transz-állapot, hallucinációk, csuklás, orrvérzés, fülzúgás, fejfájás, köhögés, rossz közérzet. A nevetés, a futás, a kiabálás általában nem tekintendő betegség tüneteinek, de ezek kollektív fellépte a nyugati képzésű kutatóban mindenképpen szokatlan viselkedésnek minősül. A következő beszámoló jellemzi az ilyen társas betegségek kitörését: " NAIROBI, Kenya, 1963. Aug. 8. Tömeghisztéria a legvalószínűbbnek tűnő oka a ma a Viktória tó partján fellépett járványos nevetési betegségnek. „ Biztos vagyok benne, hogy a jelenség kitörésének

nincs szervi alapja" - nyilatkozta Dr. Alexander Rankin, az egyik orvoskutató, aki a járványt felfedezte. „Tisztán mentálisnak kell lennie. A terület népessége erősen babonás." Több mint 1000 afrikai, többségükben fiatalok, az utóbbi 18 hónapban nevető- és kiabálógörcsben szenved. Haláleset nem volt, de a betegség pár órától 16 napig is eltartott. Az átlag 7 nap. Az abnormális érzelmi viselkedés áttérjedhet az egyik személyről a másikra, ami így a járvány minden jegyét mutatja - állította Dr. Rankin." Érdekes, hogy Bartolomew terjedelmes tanulmányában meg sem említi a talán leggyakoribb mai tömeglélektani jelenséget, a pánikot. Bizonyára azért, mert a pánik pszichológiai tényezői nagyon is érthetőnek tűnnek a materialista orvostudomány számára: az egyéni önzés dominálása, ami a mai nyugati társadalmakban nem tűnik abnormálisnak, a közös veszélyben irracionális, önveszélyes formát ölthet. A pánik jelensége lesújtó képet fest a mai nyugati társadalmak magaskultúrájának színvonaláról. Mi a normális, és mi az abnormális? A "normális" szó elsődleges jelentése a latinban: merőleges. Érdekesen vág ide Allport megfogalmazása: "A nyugati ember énje úgy kiáll belső világából, mint egy feltartott hüvelykujj", azaz merőlegesen. És így nevelik is a gyermekeket, olyan normák, szabályok szerint, amelyek merőlegesek arra, amit a gyerekek egyébként, természet szerint tennének. A szabály tehát a természetellenesség. Így juthatunk oda, hogy a természetellenes lesz a normális, és a természetes lesz a természetfölötti, az abnormális. Most képzeljük el, hogy ebben a társadalmi környezetben egyszerre kitör egy természetadta, spontán impulzus. Mivel természetes, tehát természetesen ugyanez az impulzus ugyanolyan termékeny talajt talál a másik személyben, s így a másik személy viselkedésében is hajlamos megnyilvánulni. A mai nyugati társadalmakban viszont a tömeges közöny, embertársaink iránti szenvtelenség, belső életünk társaságban, tömegben való leplezése, saját érzéseink kimutatásának elnyomása öltött tömeges járványt. De ez nem számít betegségnek, mert a többségre jellemző, tehát nem szokatlan. A tömeges depresszió, neurózis, mások első pillanatbani lenézése, lecsepülése, bármilyen természetellenes is, ma általános jelenség, tehát normális. Ezt ezért nem is kutatja kutató, pedig lehet, hogy ez ártalmasabb, mert jelenvalóbb, mert mindennapi mérgezésünk tényezője, amihez képest egy nevetőgörcs valóságos ünnepszámba mehet.

Az egyik legkorábbi tömeghisztériáról a középkori Itáliában számoltak be. A XIII. században tört ki a tarantizmus néven ismert hisztérikus eredetű táncjárvány, amelyet az orvosok először a tarantellapók harapására fogtak, s amely egész Dél-Európában elterjedt és fennmaradt 400 éven át, csúcsát a XVII. században érte el. "Az emberek, ébren vagy álmukból, egyszerre csak felugrottak, heves fájdalmat érezve, mintha a méh csípte volna meg őket. Volt est, hogy láttak a közelben pókot, volt, hogy nem, mindenesetre tudták, hogy ez a tarantella. Kifutottak házukból az utcára, a piacra, nagy izgalommal táncolni kezdtek. Hamarosan mások is csatlakoztak hozzájuk, akik mint ők, épp most lettek megharapva, vagy az előző években, mivel ez a betegség soha nem múlt el végleg. A mérég ottmaradt a testben és újraéledt a nyári melegben. Csak a zene és a tánc volt hatékony gyógymód, és ha nem volt zene, volt, hogy az emberek belehaltak egy órán vagy néhány napon belül a zene hiányába (Sigerist, 1943)." "A tánc megszakítás nélkül folyt napokig vagy órákig, néha heteken át. Sok "áldozat" soha nem vallotta magát megharapottnak, de úgy hitték, megfertőződtek azoktól, akiket megharapott, vagy akikhez hozzáért a pók. A tánc alatt sokan szemérmetlenül letépték ruháikat és meztelenül ficáinkoltak az utcákon. Néhányan sikítottak és a levegőbe dobálásra invitálták egymást, míg mások tombolva táncoltak amit némely megfigyelő mint furcsa, színpompás ékességet írtak le. A beszámolók szerint néhányan halálra nevettek vagy sírtak magukat. Asszonyok üvöltöttek és

obszcén gesztusokat tettek. Néhány résztvevő meghempergőzött a koszban míg mások megízlelték, milyen is az, amikor talpaikat földhöz verik."

A vitustánc és a Szent János éji rituálé

A tarantizmus egy változata, a táncmánia vagy vitustánc kitörése és lezajlása után gyakran Szent Vitus kápolnája közelében ért véget, ebben közrejátszhatott az az akkoriban Európában széltében elterjedt hiedelem, hogy az egyházi kápolnák, különösen Szent Vitus kápolnája közelében táncolni az isteni kegy és védelem elnyerésének egyik legbiztosabb módja.

Hecker (1837) szerint a táncmánia egy félig pogány, félig keresztény fesztivál, amely Szent János fesztiváljába épült be már a negyedik században, az "éjszakai tűz szításá"-ba, amit már Szent Bonifác pápa betiltott. Ehhez a rituáléhoz hozzátartozott a füstön és a lángokon átugrás, amely a hiedelem szerint megvédte a résztvevőket az elkövetkező évben a betegségektől. Ennek a táncőrületnek központi eleme volt a bacchanálikus ugrálás, amely szünet nélkül, gyakran órákon át tartott, átugorva a mások számára láthatatlan tüzeket, amíg a kimerültségtől össze nem estek. Addig lelkesen táncoltak, kiáltoztak, nevettek, hallucináltak, míg testük magától rángatózott. Ilyen táncmánia tört ki pl. vallásos újjászületési mozgalmak alkalmából Kentuckyban és Tennesseeben, 1803-ban és 1805-ben, és egy katonai kiképző központban, 1988-ban, San Diegoban, Kaliforniában.

A pszichikus járványok magyarázatai

Mai napig nincs egyedül domináló magyarázat a pszichikus járványok felléptére, természetére vonatkozóan. Talán a legkorábbi magyarázat az, amely szerint egy természetfölötti tényező ratja megszállva az áldozatokat, az ördög vagy egy jóakarató szellem - írja Bartholomew. Másik vélekedés szerint a résztvevők csak színlelik a betegséget, társadalmi vagy anyagi előnyök reményében. Szerepet játszanak környezeti, társadalmi, kulturális, organikus és pszichikai okok - de hogy pontosan melyek, és miért, nem tudjuk. Bliss (1986), Gamingo (1989) szerint tömeghipnózis a jelenség alapja - de hogy ki hipnotizálja az első "áldozatot", és miért fogékony adott helyzetben egy tetszőleges piactér közönsége a járványra, máskor miért nem, homályban marad. Mindenesetre érdekes, hogy Hecker (1837) megállapítása szerint a táncmánia dühöngésének foka a nézők számának növekedésére érzékeny - minél többen nézik, annál bőszebben táncolnak s invitálják a nézőket a bekapcsolódásra. Ez bizony ismét a társas hatás (lásd: az előző havi cikkben). Elkins és munkatársai (1988) szerint a hipnotikus transz aktív-éber formája magyarázza a pszichikus járványt. A heves táncból és a zenétől ugyanis a résztvevők transzba kerülhetnek, s a transzállapot természete szerint ragadós. Smelser (1962) elméletében a társadalom működésének hiányai, zavarai, elégtelensége feszültséget vált ki az egyénekben, s ennek növekedése vezet a pszichikus járványra fogékonyság kifejlődésére.

Pogány ünnepek visszatérése

Figyelemre méltó, hogy a pszichikus járványok nem társadalmilag szervezettek, hanem spontán törnek ki. Így valójában egy közösségi lázadást jelentenek, a társadalom normáinak elnyomásával szemben az egészséges emberi teljesség máig tovább élő igényétől jórészt öntudatlanul hajtvá. Valóban, ezek az úgynevezett "tömeghisztériák" emlékeztetnek az ősi

pogány közösségi ünnepekre (Sieger, 1943). Hány mai művész panaszkodik az egyének közti falakra, szakadékokra, amiket a művészet hivatása áthidalni! Az igazi művészet hajtóereje még az ősi, manipulálatlan társadalmakból ered, bár az ilyen művészet nem is annyira művészi, művi, mesterségbeli, mint inkább emberi, teljességre nyíló, az egyéni emberi léten túlnyúló magasabb közösségi és kozmikus eszmék felé vágyakozó, mágikus közösségi ünnepek emlékét őrzi. A századelő híres vallásszociológusa, Guyau így beszél az ilyen élmények élvezetéről: "Képzeljük el, mit érez a madár, mikor szárnyát kibontja és mint a nyíl hasítja a levegőt, emlékezzünk vissza, mit éreztünk vágatában rohanó lovak hátán, vagy ha vitorláson röptünk a habokon, vagy a keringő mámorában; mindezek a rohanások a végtelenség, a mértéktelen vágyakozás, a buja és bolond élet eszméjét keltik, az egyedi lét megvetését, azt a kényszert, hogy gátlás nélkül rohanjunk tova és elveszünk a mindenségben." Képzeljük el, mit érez az a valaki, aki vele együtt vágyakozó, a közösségi lét kiteljesedésében megmutatkozó mámorító erőt áhító, az emberi természet szédítő távlatának megvillantására szomjazó társakkal szövetkezik egy mágikus ősi közösségi szertartásra, a Nap és a Hold fényének megköszöntésére, az óceánok hullámozásának örömrivalgására, a madarak szárnyalásának fenségére, a bennünk élő féktelen szabadságvágy és a Kozmosz erőinek táncban való összefogódzására! A bennünk élő életvágy kozmikus természetű, ezért összeköti lényegünket a mélyben, és annak örül, ha megnyilvánulásában is megmutatkozhat, és ez hajtja az ünnep mindent és mindenkit magába foglalása felé. Ez a kozmikus erő azt mondja, hogy életünk legfenségebb színtere a közös cselekvés, az értelmes, kozmikus értelmet hordozó emberi közösségek által bomolhat ki.

Grandpierre Attila

Irodalom:

R. E. Bartholomew: Tarantism, dancing mania and demonopathy: the anthro-political aspects of 'mass psychogenetic illness', *Psychological Medicine*, 1994, Vol. 24, 281-306.

Gordon W. Allport: A személyiség alakulása. Gondolat, Budapest, 1985, 131. old.